

УДК 331.108:378.1

Дороніна О.А., д.е.н., професор кафедри менеджменту та поведінкової економіки
Донецького національного університету імені Василя Стуса

РОЛЬ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА У ФОРМУВАННІ КОМПЕТЕНЦІЙ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ

У статті обґрунтовано роль наукової діяльності студента у формуванні компетенцій сучасного фахівця в сфері економіки та управління, а також визначено напрями її розвитку. Узагальнено основні завдання наукової діяльності студентів у контексті підготовки фахівців, які будуть затребувані економікою.

Наведено компетенції, які Всесвітнім економічним Форумом визначено пріоритетними для працівників на найближчу перспективу, за даними аналітичного звіту світового банку проаналізовано вимоги роботодавців до кандидатів на вакантні посади у сфері економіки та управління. Визначено форми наукової активності, які сприяють формуванню та розвитку зазначених навичок, структуровано їх за видами актуальних навичок.

Представлено засади та принципи розвитку наукової діяльності студентів вищих навчальних закладів. Запропоновано пріоритетні напрями її удосконалення, що сприятимуть активізації ринку праці та зміцненню інтелектуального потенціалу.

Ключові слова: наукова діяльність студента, компетентність, ринок праці, конкурентоспроможність на ринку праці, мотивація наукової діяльності студента

Табл. 1, Рис.1. Літ. 9

Доронина О.А.

РОЛЬ НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТА В ФОРМИРОВАНИИ КОМПЕТЕНЦИЙ СОВРЕМЕННОГО СПЕЦИАЛИСТА В СФЕРЕ ЭКОНОМИКИ И УПРАВЛЕНИЯ

В статье обоснована роль научной деятельности студента в формировании компетенций современного специалиста в сфере экономики и управления, а также определены направления ее развития. Обобщены основные задачи научной деятельности студентов в контексте подготовки специалистов, которые будут востребованы экономикой.

Представлены компетенции, которые Всемирным экономическим Форумом определены для работников в качестве приоритетных на ближайшую перспективу, по данным аналитического отчета Мирового банка проанализированы требования работодателей к кандидатам на вакантные должности в сфере экономики и управления. Определены формы научной активности, которые способствуют формированию и развитию указанных навыков, а также они структурированы по видам актуальных навыков.

Изложены основы и принципы развития научной деятельности студентов высших учебных заведений. Предложены приоритетные направления ее совершенствования, которые будут способствовать активизации рынка труда и укреплению интеллектуального потенциала.

Ключевые слова: научная деятельность студента, компетентность, рынок труда, конкурентоспособность на рынке труда, мотивация научной деятельности студента

Doronina O.

THE ROLE OF STUDENT'S SCIENTIFIC ACTIVITIES IN FORMING MODERN ECONOMISTS AND MANAGERS COMPETENCES

In article the role of student's scientific activities in forming of competences of the modern specialist in the sphere of economy and management is proved and also the directions of its development are determined. The main objectives of scientific activities of students in the context of training of specialists which will be demanded by economy are generalized.

Competences which are determined by the World Economic Forum as priority for 2020 are provided, according to the analytical report of World bank requirements of employers to candidates for vacant positions in the sphere of economy and management are analysed. Forms of scientific activity which contribute to forming and the development of the specified skills are determined and also they are structured by types of relevant skills.

Bases and the principles of development of scientific activities of students of higher educational institutions are stated. The priority directions of its enhancement which will promote activization of the labor market and strengthening of intellectual potential are offered.

Keywords: student's scientific activities, competence, labor market, competitiveness in the labor market, motivation of student's scientific activities

Постановка проблеми. Трансформаційні зрушення в економіці, що пов'язані з розвитком інноваційності та креативності, зміна поглядів на зміст управлінської праці, високий рівень конкуренції на ринку праці серед фахівців у сфері економіки та управління спричиняють зміну вимог до сучасного фахівця, якій буде відрізнятися успішністю та конкурентоспроможністю на ринку праці. Незважаючи на зростання ролі набутого практичного досвіду у формуванні конкурентоспроможного фахівця, освіта залишається одним з основних засобів розвитку у особистості комплексу професійних та особистісних якостей, актуальних на ринку праці. Особлива місія при цьому покладається на вищу освіту, в межах якої має формуватися не тільки комплекс фахових компетенцій, але й загальних, що сприяють становленню зрілої особистості, яка є свідомим членом суспільства (колективу) та спроможна діяти соціально відповідально. Безумовно, що вкрай важливими ці компетенції є для працівників, які виконують управлінські функції або функції організації бізнес-процесів. Перехід закладів вищої освіти до запровадження та реалізації компетентісного підходу супроводжується орієнтацією освітнього процесу на формування у здобувачів вищої освіти під час навчальних занять відповідних компетенцій. Вважаємо, що разом з навчальним процесом й інші види активності студентів, зокрема наукова діяльність, можуть сприяти набуттю затребуваних ринком праці компетенцій. Вищевикладене обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень. За результатами огляду сучасних наукових публікацій можна констатувати, що питання розвитку науково-дослідної діяльності студентів досліджуються переважно у межах педагогічної науки. Зокрема, ці проблеми викладено у роботах Беляєва В.І., Гладкої Т.І., Єгорової О.В., Савченко О.Я., Н.Г. Сидорчук, Ткачук Л., Фролової І.В. та інших науковців. Вважаємо, що окреслену проблематику корисно продовжити досліджувати у контексті впливу наукової діяльності студентів на формування їх професійних компетенцій та подальшої конкурентоспроможності випускників вищів на ринку праці.

Метою статті є обґрунтування ролі наукової діяльності студента у формуванні компетенцій сучасного фахівця в сфері економіки та управління, а також визначення напрямів її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Наукова діяльність - інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження [1].

Національна Доктрина розвитку освіти [2] свідчить про необхідність підготовки майбутніх фахівців, які можуть самостійно, цілеспрямовано й відповідально навчатися, здатні до творчої праці та професійного розвитку, спроможні реалізувати себе в умовах динамічного розвитку економіки.

Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012- 2021 роки найважливішим для держави є виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави [3].

Наукова діяльність студентів – один з методів формування компетенцій сучасного фахівця в сфері економіки і управління.

Узагальнення наукових публікацій з досліджуваної тематики дозволяє зауважити, що наукова діяльність орієнтована на реалізацію важливих завдань у сфері підготовки фахівців, які будуть затребувані економікою [4,5,6,8]:

- формування науково-професійного світогляду, оволодіння методологією та методами наукового дослідження;
- більш глибоке розуміння обраної спеціальності;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань;
- розширення теоретичного кругозору й наукової ерудиції майбутнього фахівця;
- підвищення рівня фахових знань;
- формування практичних навичок;
- створення умов для самореалізації особистості.
- накопичення інтелектуального потенціалу.

Науково-дослідницька діяльність студентів є засобом їхньої професійної підготовки: з одного боку, вона відрізняється всіма характеристиками навчально-пізнавальної роботи (передбачає вивчення певного об'єкта педагогічної дійсності в процесі розв'язання пізнавальної задачі, як правило, проблемного характеру); з іншого, – носить ознаки творчої діяльності, актуалізує креативні можливості особистості в аспекті вироблення власного "бачення" шляхів розв'язання проблемної задачі [8].

Змістовно науково-дослідна діяльність студентів розглядається як діяльність, пов'язана з пошуком відповіді на творчу, дослідницьку задачу із задалегідь невідомим рішенням [4]. Організаційно вона представляє собою керовану викладачем самостійну діяльність, спрямовану на розвиток творчого потенціалу особистості, оволодіння первинним досвідом наукового дослідження, формування готовності до дослідницької діяльності [4].

Сучасна організація освітнього процесу в ВНЗ України включає дві форми реалізації наукової діяльності студентів:

наукова діяльність, яка здійснюється в межах навчального процесу (робота з науковими та інформаційними джерелами, пошукова діяльність при проходженні практики, підготовка та захист курсових і випускних кваліфікаційних робіт, участь у дискусіях та наукові виступи в межах навчальних занять та ін.)

наукова діяльність поза межами навчального процесу (підготовка наукових публікацій, участь у наукових конференціях, конкурсах, олімпіадах, проектах, темах, гуртках тощо).

Відповідно, види наукової активності студента можна поділити на обов'язкові, що обумовлені першою формою активностей та факультативні, що пов'язані з науковою

діяльністю студентів, яка реалізується додатково до вимог навчального процесу та у поза навчальний час.

У контексті формування професійних компетенцій сучасних економістів та управлінців за допомогою розвитку наукової діяльності студентів доречно зауважити, поділяючи твердження науковців [5,8], що вона максимально розвиває творче мислення, індивідуальні здібності, дослідницькі навички студентів, дозволяє здійснювати підготовку ініціативних фахівців, розвиває наукову інтуїцію, глибину мислення, творчий підхід до сприйняття знань та практичне застосування у вирішенні певних поставлених завдань, виховує у студентів вміння працювати у колективі. Слід зауважити, що саме наявність зазначених навичок створює підґрунтя конкурентоспроможності молодих фахівців у сфері економіки та управління на сучасному ринку праці.

Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ) у доповіді The Future of Jobs визначено ТОП-10 компетенцій, що будуть найбільше цінуватися серед роботодавців у 2020 році, та які були затребувані у 2015 році. Серед компетенцій «майбутнього», що мають бути враховані при підготовці фахівців у навчальних закладах ВЕФ визначає [9]:

1. вміння вирішувати складні завдання (Complex Problem Solving). На думку фахівців, потреба у людях, що володіють таким навиком, порівняно з 2015 р. зросте на 52%;

2. критичне мислення (Critical Thinking);

3. креативність (Creativity);

4. управління людьми (People Management);

5. навички координації, взаємодії (Coordinating with Others);

6. емоційний інтелект (Emotional Intelligence), серед критичних компетенцій на 2015 рік його взагалі не було;

7. судження і прийняття рішень (Judgment and Decision Making), важливим буде не тільки якість, але й швидкість прийняття рішень;

8. клієнтоорієнтованість (Service Orientation);

9. уміння вести переговори (Negotiation);

10. когнітивна гнучкість (Cognitive Flexibility), якої не було у переліку компетенцій 2015 року.

Усі наведені компетенції безпосередньо стосуються посад та видів діяльності, які передбачають наявність економічної або управлінської освіти, що є об'єктом даного дослідження. Крім того, не виникає сумніву з приводу того, що суто у навчальному процесі (під час теоретичного навчання) набути ці компетенції на необхідному (достатньому, бажаному) рівні неможливо. У той же час, саме участь студентів у науковій діяльності дозволить повноцінно реалізувати відповідні завдання професійного та особистісного розвитку.

Фахівцями Світового банку при підготовці праці «Навички для сучасної України» за інформацією порталу HeadHunter було узагальнено навички, які затребувані роботодавцями до кандидатів на вакантні робочі місця [7, с.117-124]. Проаналізуємо ті з них, які висувуються для кандидатів за посадами в межах спеціальності 051 «Економіка» і галузі знань 07 «Управління та адміністрування», а також визначимо види активності в межах наукової діяльності, які можуть сприяти їх формуванню під час здобуття вищої освіти (табл.1).

Таблиця 1

Наукова діяльність студента як засіб набуття необхідних навичок для роботи у сфері економіки та управління

Навички, необхідні кандидату на вакантну посаду	Групи посад у сфері економіки та управління	Види наукової активності та елементи наукової діяльності, що сприятимуть формуванню навичок
1	2	3
Комунікативні навички, комунікабельність, навички міжособистісного спілкування, ведення переговорів	Маркетинг, рекламна діяльність, зв'язки з громадськістю Бухгалтерія, управлінський облік, фінанси підприємства Управління персоналом, тренінги Вищий менеджмент	Участь у наукових дискусіях, виступ на наукових заходах
Креативність	Маркетинг, рекламна діяльність, зв'язки з громадськістю	Отримання інноваційних наукових результатів, використання нетипових підходів при проведенні дослідження, оформленні та презентації його результатів
Управління робочим часом, його планування	Маркетинг, рекламна діяльність, зв'язки з громадськістю Бухгалтерія, управлінський облік, фінанси підприємства	Планування наукового дослідження, організація власного часу відповідно встановлених дедлайнів
Уміння мислити, аналізувати дані, уміння мислити стратегічно	Бухгалтерія, управлінський облік, фінанси підприємства Вищий менеджмент	Обрання актуальної тематики наукового дослідження, обґрунтування зв'язку між категоріями та явищами дослідження, встановлення причино-наслідкових зв'язків, узагальнення інформації та результатів, бачення перспектив використання отриманих наукових результатів
Здатність до навчання	Управління персоналом, тренінги	Опанування та використання нових методів та методик дослідження; робота з науковими та

Продовження табл.1.

1	2	3
		інформаційними джерелами інформації; ознайомлення з новими науковими теоріями (напрямами)
Відповідальність, уважність, точність	Маркетинг, рекламна діяльність, зв'язки з громадськістю Бухгалтерія, управлінський облік, фінанси підприємства Управління персоналом, тренінги Вищий менеджмент	Проведення наукового дослідження, підготовка наукової праці, систематизація отриманих результатів
Організованість, самоорганізація	Бухгалтерія, управлінський облік, фінанси підприємства Вищий менеджмент	Складання плану дослідження та його чітке дотримання, оцінка та розподіл власних ресурсів, необхідних для проведення дослідження
Командна робота	Маркетинг, рекламна діяльність, зв'язки з громадськістю	Робота у складі наукових груп, проведення колективних досліджень, виконання колективного наукового проекту
Управління стресовими ситуаціями	Бухгалтерія, управлінський облік, фінанси підприємства Вищий менеджмент	Захист наукових робіт (наукових результатів) та/або їх презентація перед незнайомою, критично налаштованою аудиторією
Цілеспрямованість, лідерські якості, вміння приймати рішення	Управління персоналом, тренінги Вищий менеджмент	Доведення до завершення наукового дослідження, прийняття відповідальності за отримані наукові результати, керівництво групою дослідників, формування наукового колективу

Дослідження особливостей організації наукової діяльності студентів у вищих навчальних закладах України та аналіз власного практичного досвіду у зазначеній сфері дозволяє зробити висновок про те, що участь студентів у різних формах наукової діяльності є результативною та такою, що дійсно сприяє формуванню та (або) розвитку

представлених у табл.1 компетенцій лише за умови мотивованості студентів до цього виду активності.

Сукупність мотивів, що спонукають студента до участі у науковій діяльності доцільно розділити на дві групи (рис.1):

зовнішні, пов'язані з визнанням науковця у суспільстві, обумовлені ймовірністю отримання певних матеріально-іміджевих винагород та задоволенні статусних потреб особистості;

внутрішні, які пов'язані з реалізацією пізнавально-дослідницьких потреб, інтересом до наукового пошуку та бажанням отримати якісно нові наукові результати у відповідній сфері; вони активізуються незалежно від ймовірності отримання певних матеріально-статусних винагород за результатами дослідження.

Рис 1. Бінарний характер мотивації студентів до наукової діяльності

Як відомо, останніми роками в Україні престижність наукової діяльності є недостатньо високою, отже існують певні перешкоди щодо реалізації зовнішніх мотивів. Отже, саме внутрішня мотивація особистості є найбільш активною рушійною силою щодо реалізації наукової активності. Крім того, зовнішні мотиви можуть мати певну логічну межу задоволення, у той час як внутрішні – практично безмежні.

Повністю поділяємо думку науковців [4], з приводу того, що активізація функціонування системи науково-дослідної діяльності студентів має стати не самоціллю, а об'єктивною необхідністю. Вважаємо, що не дуже високу ефективність з точки зору розвитку наукової роботи студентів має прагнення викладачів «стимулювати» наукову активність студентів лише наданням їм додаткових балів за відповідні види активності у структурі підсумкової оцінки при вивченні навчальної дисципліни. При цьому запускається процес зовнішньої мотивації (рис.1), який в окремих випадках може спровокувати «вимушений» характер наукової роботи та наступне її відторгнення з боку студента. Навпаки, розкриття викладачем студенту усіх переваг дослідницького процесу, виклик інтересу до наукового пошуку студента в межах обраної спеціальності або окремого навчального курсу активізують внутрішню мотивацію, внаслідок якої наукова діяльність є більш ефективною та приносить студенту задоволення.

Крім того, слід пам'ятати, що робота викладачів із залучення студентів до

наукової діяльності має бути адресною та диференційованою. Залучення студентів до поза навчальної наукової діяльності не може носити масовий характер, оскільки цей вид діяльності є особливим, що потребує наявності у студента певних якостей дослідника. Серед таких якостей виділяють: високий рівень фахових знань; допитливість; спостережливість; ініціативність; почуття нового; зацікавленість у справі; пунктуальність і ретельність; відповідальність і надійність; організаторські здібності; комунікабельність; честолюбство. Завдання викладача, який є керівником наукової роботи має бути виявлення потенціалу студентів, які мають зазначені якості та надання можливостей участі у наукових дослідженнях іншим студентам, з менш розвиненим дослідницьким потенціалом, але наявною зацікавленістю до наукової діяльності. Робота з таким контингентом повинна передбачати обрання відповідних форм наукової активності, залучення таких студентів до складу наукових колективів (наприклад, з наданням їм ролі технічних виконавців), проведення для них майстер-класів щодо виконання окремих етапів наукового дослідження тощо.

Правильно організована студентська науково-дослідна робота обов'язково має носити системний характер, який передбачає визначення цілей і завдань наукової роботи, створення концепції (основних напрямів, стратегії їх реалізації, програми та методики) підготовки майбутніх спеціалістів до науково-дослідної діяльності; визначення структурних компонентів цієї системи; виявлення рівнів та критеріїв оцінки результативності наукової роботи; добір форм, методів, засобів реалізації визначеної програми [4].

Студентська наукова робота у ВНЗ має свою специфіку, вона має вибудовуватися на певних засадах: багатопрофільності, демократичності, активності, творчості, взаємозв'язку і співдружності вузівської і практичної науки, гуманізації вищої освіти, розширення співдружності наук [4].

Доречним при організації наукової діяльності студентів у вищих навчальних закладах може стати дотримання певних принципів, запропонованих фахівцями у сфері педагогічних наук [6, с.74-75]:

1. системність;
2. науковість;
3. самоорганізація;
4. індивідуалізація;
5. принцип науково-методичного консультування;
6. інтеграції професійної підготовки та дослідницького процесу;
7. принцип моніторингу.

Пріоритетними напрямками організації, розвитку та підвищення результативності наукової діяльності студентів вважаємо такі:

запровадження сучасних форми організації наукової діяльності, що викликають інтерес у студентів та відповідають їх мотивації;

популяризація науки у студентському середовищі, організація зустрічей та майстер-класів з видатними науковцями у відповідних галузях;

активізація внутрішньої мотивації студентів до наукової діяльності;

індивідуалізований підхід до студентів, що виявляють інтерес до наукової роботи;

розширення доступу до ресурсів, необхідних для проведення наукового дослідження;

надання можливості презентації та впровадження наукових результатів, отримання відповідних бенефітів, організація діалогової платформи із реальними замовниками наукових продуктів;

забезпечення об'єктивності та публічності визнання наукових здобутків студентів;

моделювання перспективної професійно-наукової траєкторії молодого фахівця.

Висновки. Підготовка сучасного фахівця у сфері економіки та менеджменту, орієнтована на набуття затребуваних ринком праці компетенцій є складним та динамічним процесом. Одним з основних елементів процесу підготовки економістів та управлінців у вищих є наукова діяльність студента. Удосконалення організації наукової діяльності студентів у вищих навчальних закладах, забезпечення її кореляції з реальними економічними проблемами, що потребують наукового вирішення та розширення форм мотивації студентів до дослідницької роботи сприятимуть не лише професійному та особистісному становленню молодих фахівців, але й зміцненню інтелектуального потенціалу країни (регіону) та підвищенню ефективності функціонування ринку праці за рахунок заповнення вакантних посад компетентними працівниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
2. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» № 347/2002 від 17 квітня 2002 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
3. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» № 344/2013 від 25 червня 2013 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
4. Беляев Ю.І. Науково-дослідна діяльність студентів у структурі роботи університету / Ю.І. Беляев, Н.М. Стеценко [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/2189/1/%D0%9D%D0%94%D0%A0%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4.pdf>
5. Завражин А.В. Научно-исследовательская компетентность студента как основа профессиональной деятельности специалиста / А.В.Завражин, И.В.Шубина // Статистика и экономика. - №5. – 2011. – С.14-19.
6. Куликова Л.М. Формирование исследовательских компетенций у студентов в условиях производственной практики / Л.М.Куликова, Л.М.Куликов // Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта, №2(31). – 2014. – С. 70-79.
7. Навички для сучасної України. – Міжнародний банк реконструкції та розвитку / Світовий банк. – 2017. – 124 с.
8. Фролова І. В. Науково-дослідницька діяльність студентів – передумова випереджувального саморозвитку фахівця / І.В. Фролова // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Психолого-педагогічні науки. - № 7. - 2012. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2012_7_46
9. The Future of Jobs [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.weforum.org